

TÜRKİYE ELEKTRİK ÜRETİM SEKTÖRÜ

Türkiye elektrik sektörü 1980'den itibaren yapısal değişim sürecine girmiştir. Hem küresel hem de ulusal olarak liberalleşmenin etkili olduğu bu dönemde, enerji alanında özel sektörün daha fazla yer almasını sağlayacak girişimler olmuştur. Elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımını tek tüzel yapı altında devlet tekelinde iken, özelleştirme programları kapsamında çıkartılan yasalarla birlikte birleşik yapının ayrıştırılması amaçlanmış olup, elektrikliğin üretim ve dağıtımının özel sektöre devredilmesi, fakat iletimin devlet tekelinde bırakılması öngörülmüştür. 2001 yılına kadar üretim kısmında kamunun payı YİD (Yap İşlet Devret), Yİ (Yap İşlet) ve İHD (İşletme Hakkı Devri) modelleriyle azaltılarak özel sektörün önü açılmış, ancak bu yöntemler başta yasal sorunlar ve finansman problemi nedeniyle tam anlamıyla başarılı olamamıştır.

Sektör esas değişimini, 2001 yılında çıkartılan yeniden yapılandırma çalışmalarının yasal dayanağını oluşturan 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile gerçekleştirmiştir. Bu Kanun; elektrik enerjisi piyasasında verimliliği arttırmak ve maliyetleri azaltmak için rekabetin sağlanması, enerji sektörünün mali açıdan sürdürülebilirliğinin temin edilmesi için maliyetleri yansıtan fiyatların oluşması, özel sektörün katılımının temin edilmesi ve arz güvenliğinin sağlanmasını öngörmüştür. 2001 yılındaki Kanunun ana hedeflerinden birisi elektrik üretiminde özel sektörün katılımının artırılmasıdır. 2000 yılında kamunun (EÜAŞ) elektrik üretimindeki payı %59,2 iken 2005 yılında bu oran %38,0 'e gerilemiştir. 2001-2002 krizi sonrası yaşanan ekonomik gelişmeler ve uluslararası konjonktürün de etkisiyle elde edilen GSYİH büyümeleri sektörü kurulu gücü arttırmaya itmiştir. Söz konusu kurulu güç artışı ise büyük oranda özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir. Böylelikle özel sektörün üretimdeki payı artmaya başlamış ve 2010 yılından sonra bir ivme yakalamış olup, 2018 yıl sonu itibarıyla kamunun üretim içerisindeki payı %15,0'e gerilemiştir. Özel sektör tarafından ağırlıklı olarak banka kredileri ile yapılan santrallerle, 2008 yılında 40.836 MW olan kurulu güç Kasım 2019 itibarıyla 91.270 MW'a yükselmiştir. Kamunun (EÜAŞ) kurulu güç içerisindeki payı ise 2006 yılında %49,0 iken Kasım 2019 itibarıyla %21,5'e gerilemiştir. Söz konusu yıllardaki hükümetler kurulu güç artışı için özel sektörü teşvik etmiş, özellikle yenilenebilir üretim santralleri için dolar bazlı alım garantileri verilmiştir. Kamu ise piyasa modelinin gerektirdiği gibi söz konusu dönemde yeni yatırımlarını oldukça sınırlamış, bunun yanında birçok santralini de özelleştirmiştir.

Yıllar itibarıyla kurulu gücün dağılımı ve üretim kaynaklarının yapısı değişiklik göstermiştir. 2008 yılında kurulu gücün %66,0'sı termik kökenli, %33,1'i hidrolik, %0,9'u rüzgâr ve %0,1'i ise jeotermal kökenli olmuştur. Geline 10 yıllık süre içerisinde kurulu gücün %53,0'ü termik, %31,9'u hidrolik, %7,9'u rüzgâr, %5,7'si güneş ve %1,4'ü jeotermal olarak değişiklik göstermiştir. Termik kökenli kurulu güç azalırken, izlenen politikanın etkisiyle yenilenebilir kurulu gücün ağırlığı artmıştır. Yenilenebilir kurulu güç hidrolik, jeotermal, rüzgâr, güneş ve biokütle kaynaklarından oluşmakta olup, 2007 yılından itibaren yenilenebilir enerjinin payı artmaya başlamış ve 2018 yılında %52,3'e yükselmiştir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kendi içerisinde ise giderek azalan hidroliğin payı, 2018 yılında keskin bir şekilde düşerek %61,1'e gerilemiştir (2017; %70,4). Bununla birlikte, yenilenebilir içerisinde rüzgâr ve güneşin payı ciddi oranlarda artmaya devam etmiş olup, 2008 yılında %2,6 olan bu oran 2018 yılında %26,1'e yükselmiştir.

2008 yılında brüt elektrik üretiminin %82,8'i termik, %16,8'i hidrolik ve %0,5'lik kısmı ise yenilenebilir enerji kaynaklıdır. Kapasite paylarındaki değişikliklere paralel olarak, yıllar itibarıyla termik kaynaklı üretim azalırken yenilenebilir kaynaklı üretim artmıştır. Mevsim şartları gereği bazı yıllarda hidrolik santrallerde meydana gelen üretim düşüşleri termik santrallerce giderilmiştir. Hem uluslararası ilerleyiş hem de merkezi yönetimin hedefi yenilenebilir enerjinin kurulu güç ve üretim içerisindeki ağırlığını olabildiğince arttırmaktır. Fakat elektrik enerjisi arz güvenliği için belli bir kapasitenin hazırda bulunması gerekmektedir. Bu nedenle hızlıca devreye girip çıkabilen doğalgaz çevrim santralleri ön plana çıkmış, zamanla üretim içerisinde ciddi bir yer kaplar hale gelmiştir. Ülkenin uzun vadeli doğalgaz alım sözleşmelerinin bulunması, BOTAS'ın sübvansiyonları, söz konusu doğalgaz santrallerinin gün içinde piyasada elektrik fiyatlarının arttığı saatlerde hızlıca devreye giren esnek yapısı bu alana yatırımı yoğunlaştırmıştır. 1985 yılında başlayan gaz ile elektrik üretimi, 1989 yılında üretimin %18,3'ünü karşılar hale gelmiş ve 2008 yılında ülkenin brüt elektrik üretiminin %49,7'lik kısmını oluşturmuştur.

TÜRKİYE ELEKTRİK ÜRETİM SEKTÖRÜ

YEKDEM (Yenilenebilir Enerji Kaynaklarını Destekleme Mekanizması) yasası 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Yenilenebilir Enerji Kanunu ile 2020 yılına kadar yapılacak olan yenilenebilir santrallerin üreteceği elektriğe dolar bazlı alım garantisi verilmiştir. Böylelikle yenilenebilir santrallerin sayısı ve üretimdeki payı artmış, gaz ile üretimin toplam üretim içerisindeki payı azalarak 2013 yılında %43,8 ve 2018 yılında %30,3'e gerilemiştir.

Gaz ile üretimin keskin düşüşünde; 2018 yılında yaşanan kur şoku sonrasında BOTAŞ'ın gaz ile elektrik üreten santrallere gaz satışı fiyatında yaptığı ciddi artış etkili olmuştur. Kasım 2019 dönemi itibarıyla doğalgaz ile üretilen elektrik brüt üretimin %17,8'ine gerilemiştir. Gaz ile elektrik üreten şirketler, maliyet artışları dolayısıyla spot piyasadaki elektrik fiyatları ile rekabet edemeyerek, kapasite kullanımlarını ciddi oranda düşürmüşlerdir. Söz konusu gaz ile üretim yapan santrallerin büyük çoğunluğunun proje kredileri ile yapılmış olması nedeniyle, nakit akışlarındaki bu bozukluk söz konusu şirketlerin geleceklerini belirsiz hale getirmiştir.

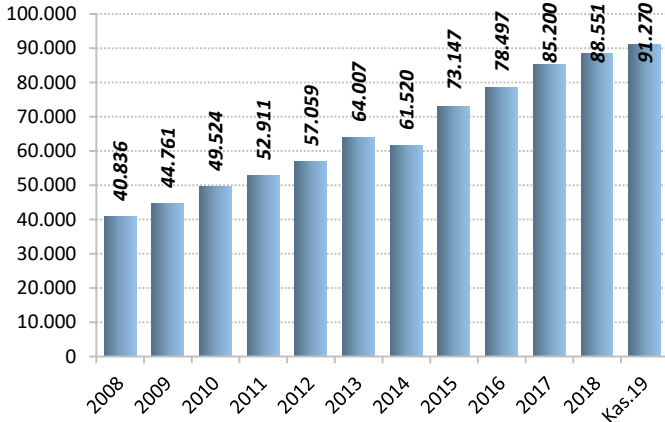
2018 yıl sonu itibarıyla kurulu güç içerisinde %24,3 paya sahip doğalgaz çevrim santrallerin mevcut durumu sürdürmesinin zor olduğu düşünülmektedir. Bazı şirketlerin gaz çevrim santrallerini mevcut lisanslarını iptal ettirip, yurtdışında elektrik ihtiyacı olan ülkelere götürme ya da satma stratejisi bulunmaktadır. Bu durumun elektrik arz güvenliğini tehdit etmesi nedeniyle, geliştirilen kapasite mekanizmasıyla belli bir miktarda kurulu gücün hazırda bulunması amaçlanmıştır. Söz konusu mekanizmayla şartları sağlayan gaz çevrim santrallerine kapasite ödemesi yapılmaktadır.

Ekonomik büyümeyle elektrik tüketimi arasında bir paralellik söz konusudur. Hükümetlerin büyüme stratejisi doğrultusunda, özel sektörün teşvik edilmesiyle arttırılan kurulu güç gelinen dönem itibarıyla arz fazlası oluşturmaktadır. Ülke ekonomisinde yakın dönemde yaşanan daralma, elektrik üretimini doğrudan etkilemektedir. 2019 yılının ilk 11 ayında mayıs ayı hariç olmak üzere tüm aylardaki üretim, bir önceki yılın aynı ayına göre azalış göstermiş ve toplam üretim %1,4 azalmıştır. Söz konusu üretim azalışı özel sektörden kaynaklanmış, kamunun üretimi söz konusu dönemde %28,8 artmıştır. Doğalgaz ile elektrik üretimindeki sorun 2019 yılında iyice belirgin hale gelmiş olup, ilk 11 ayda üretim bir önceki yılın aynı dönemine göre %42,8 azalmıştır. Ocak-Kasım 2019 döneminde termik üretimi de %19,2 azalmış, buna karşın hidrolik üretiminin %54,5 artmasıyla toplam üretim azalışı sınırlı bir düzeyde tutulabilmiştir.

Elektrik sektöründe finansman problemi en belirgin sorunlardan biri haline gelmiştir. Eylül 2019 itibarıyla bankacılık sektörünün kredi dağılımında elektrik, gaz, su kaynakları sektörlerinin 202,1 milyar TL'lik nakdi kredisi bulunmaktadır. Bir önceki yılın aynı dönemine göre bu sektörlerin nakdi kredi tutarı (204,1 milyar TL) değişmezken takipteki kredileri 5,2 milyar TL'den 12,7 milyar TL'ye yükselmiştir. Diğer yandan elektrik üretim ve dağıtım şirketlerinin 10 milyar dolarlık kredi borcunun yeniden yapılandırıldığı, ilave 2,5 milyar dolarlık yapılandırma çalışmalarının ise devam ettiği bilinmektedir. Geriye kalan 3 milyar dolarlık borcun ise doğalgaz çevrim santrallerine ait olduğu belirtilmektedir. Elektrik fiyatlarının artması sektör için olumlu bir gelişme olurken, piyasadaki fiyatın serbestçe belirlenmemesi bir diğer sorundur. Kamu santrallerinin elektrik fiyatının arttığı zamanlarda devreye girerek bir nevi tavan fiyat belirlemesi, serbest piyasa modelinin düzgün çalışmasının önüne geçmektedir. Fiyatlar belirlenirken maliyetlerin dikkate alınması ve özellikle çevrim santrallerinin dezavantajlı durumunun değerlendirilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. 2021 yılından itibaren YEKDEM kapsamındaki üretim santrallerinin alım garantisi sürelerinin dolması nedeniyle piyasaya katılım daha da artacaktır. Amaçlanan piyasa modelinin işlerliği için düzenleyici adımların şimdiden atılması gerektiği kanaatindeyiz.

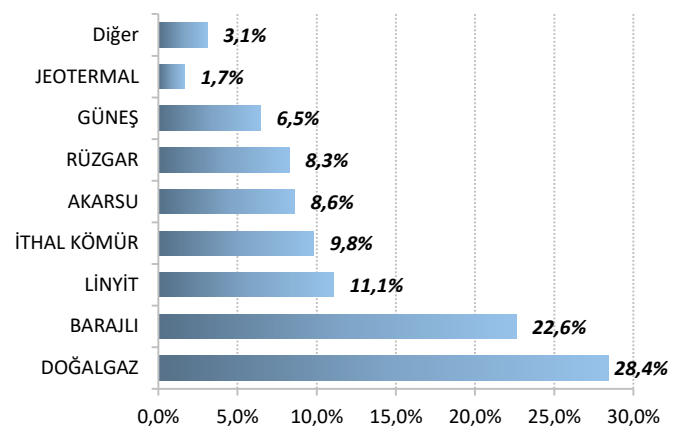
GÖSTERGELER

Şekil 1-Kurulu Güç

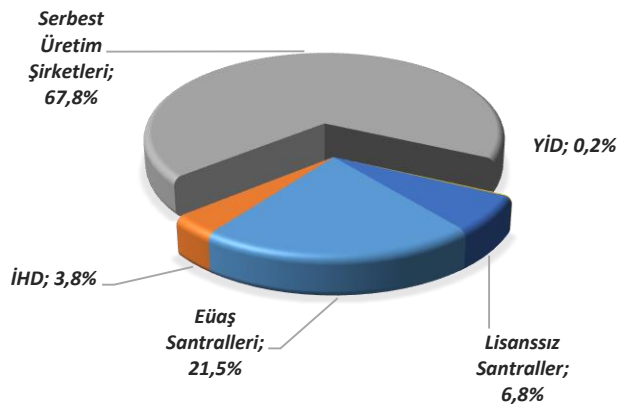
Kaynak: TEİAŞ

Şekil 2- Kaynaklara Göre Kurulu Güç Dağılımı (Kasım19)

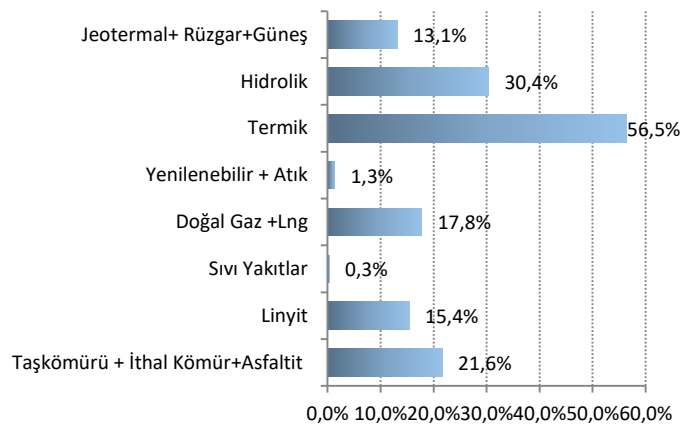
Kaynak: TEİAŞ

Şekil 3-Kuruluşlara Göre Kurulu Güç (Kasım 2019)

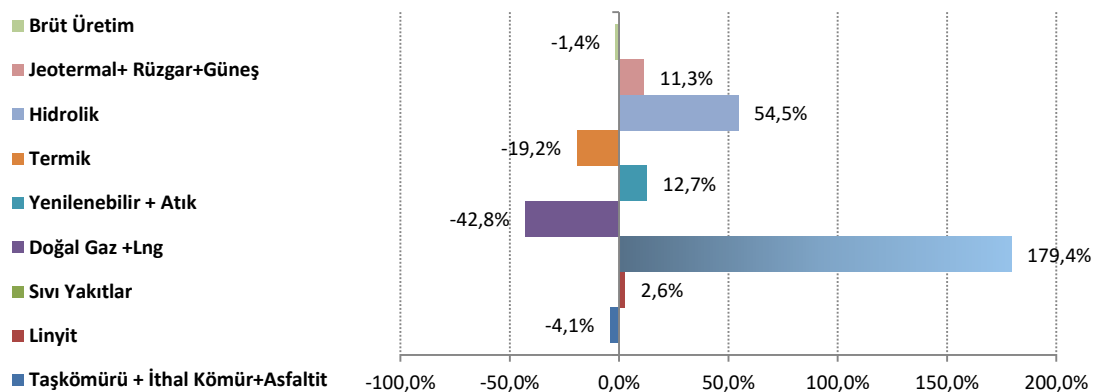
Kaynak: TEİAŞ

Şekil 4- Kasım 2019 İtibarıyla Üretim Kaynak Dağılımı

Kaynak: TEİAŞ

Şekil 4- Kasım 2018-Kasım 2019 Üretim Kaynaklarının Değişimi

Kaynak: TEİAŞ

İstanbul Uluslararası Derecelendirme Hizmetleri A.Ş.

Esentepe Mah. Büyükdere Cad. Müselles Sok. Onur İş Merkezi No:1/2
Şişli / İSTANBUL

Tel: 0212 272 01 44

Fax: 0212 257 54 85

Mazlum Eraslan – Kredi Derecelendirme Uzmanı

mazlum@turkrating.com

Bu rapordaki bilgiler ve yorumlar, kamuya açık, güvenilir olduğuna inanılan kaynaklardan temin edilen bilgilerden derlenmiştir. Bununla beraber, bu raporda geçen bilgilerin kullanılması veya bu raporun yararlandığı kaynaklardaki hata ve eksikliklerden doğan bilgilerin kullanılması sonucunda yatırımcıların uğrayabilecekleri doğrudan ve/veya dolaylı zararlardan İstanbul Uluslararası Derecelendirme Hizmetleri A.Ş. sorumlu tutulamaz. Bu raporlar hiçbir şekilde menkul kıymetlerin alımı veya satımı konusunda tavsiye olarak yorumlanmamalıdır. Kullanan ancak kendi bilgi, inisiyatif ve değerlendirmesi ile hareket edecektir.
